19.11.2018

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Viite: Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnan lausuntopyyntö 9.11.2018

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteelliseltä tiedekunnalta lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi eläinten hyvinvoinnista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Tiedekunnan lausunto on valmisteltu käyttäen professori Asko Mäki-Tanilan asiantuntemusta.

Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellinen tiedekunta lausuu ao. asiasta liitteen 1 mukaisesti.

Varadekaani
Dekaani Ritva Toivosen puolesta

Laura Alakukku

Hallintopäällikkö

Jaana Ikävalko

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

MAATALOUS-METSÄTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
AGRIKULTUR-FORSTVETENSKAPLIGA FAKULTETEN
FACULTY OF AGRICULTURE AND FORESTRY

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, PL 27 (Latokartanonkaari 7), 00014 Helsingin yliopisto
Puhelin 02941 911 (vaihde), www helsinki.fi/mmtdk
Agrikultur-forstvetenskapliga fakulteten, PB 27 (Latokartanonkaari 7), 00014 Helsingfors universitet, telefon 02941 911 (växeln), www helsinki fi/af-fakulteten
Faculty of Agriculture and Forestry, P O Box 27 (Latokartanonkaari 7), FI-00014 University of Helsinki, FINLAND, telephone + 358 2941 911 (the University's phone exchange), www helsinki fi/af-faculty

Liite 1

Prof. Asko Mäki-Tanila

Yhteenveto

Eläinhyvinvoinnin parantamista koskeva laki on oleellinen väline tavoitteiden täsmentämisessä ja aiheen kattavassa käsittelyssä. Termien määrittelyyn ja käyttöön kannattaa tekstissä käyttää huomiota, samoin aiheiden jäsentelyyn ja lopussa olevaa lajilistaan.

Eläinjalostusta käsitellään laissa yhdessä tuotanto- ja harraste-eläinten kanssa. ***Tuotantoeläinten*** jalostuksessa on pitkälle kehittynyt kulttuuri ja laaja tietojen keruu ja tehokkaan tietojenkäsittelyn käyttö. Nämä kaikki osat on hyvin katettu EU:n ja Suomen eläinjalostuksen säädöksissä. Tuotantoeläimistä tässä laissa riittää viittaus eläinjalostuslakiin. Eläinjalostuslaki antaa asianmukaisen kehyksen tuotantoeläinten hyvinvoinnin komponenttien kehittämiselle. Oleellista on että jalostusjärjestöjen valintaohjelmia valvotaan säännöllisesti, mihin eläinjalostuslaki myös velvoittaa viranomaisia. EVIRAlle – tulevaisuudessa ilmeisesti Ruokavirasto – on annettu eläinjalostuslain viranomaistehtävät. Eläinjalostusta koskeva EU-asetus ja laki sisältävät seurantatehtäviä, joita Suomessa pitäisi tehdä nykyistä aktiivisemmin.

Harraste-eläimillä, erityisesti koirilla, geneettinen tila ja sen kehittäminen ovat rotuitsellisyyden takia monesti huonoja ja vaativat toimenpiteitä. Tämä näkyy koirien hyvinvoinnissa, minkä takia koirat vaatisivat laissa oman erillisen käsittelyn. Harraste-eläinten kehitystyön osat ovat tiedonkeruu, valintatavoitteiden määrittely, siitos- ja jalostuseläinten valinta ja työn aktiivinen seuranta. Tämä vaatii ilmeisesti EU- ja kansallisella tasolla omaa säädöstöä ja uudenlaisia hallinnollisia ratkaisuja. Hyvinvoinninkin osalta eläinjalostuslaki antaisi tähän selvät raamit.

Kolmas eläingenetiikkaan liittyvä eläinpopulaatiotyyppi ovat ***luonnonvaraiset eläimet***. Ne voidaan yhdessä tuotanto- ja harraste-eläimien kanssa käsitellä kokonaisuutena *Eläinkannat ja niiden kehittäminen.*

Eläinten hyvinvoinnin tilan seurannan ja hyvinvoinnin kehittämisen ***viranomaisrooli*** on hyvin epäselvä. Suomessa on esimerkiksi 700 000 koiraa, joiden hyvinvointi erilaisten ääripiirteiden takia on hyvin heikko. Koirissa on toisaalta paljon perinnöllistä vaihtelua ja valinnalla saataisiin tilanne nopeasti paremmaksi. Tässä työssä tarvitaan koiranomistajien sitoutumista ja toiminnan järjestömuotoista koordinaatiota. EVIRA (Ruokavirasto) on eläinjalostustoiminnan viranomaistaho. Eläinjalostuksen EU-asetus antaa selvät ohjeet jalostusjärjestöjen toiminnan seurantaan ja erityisesti säännöllisin väliajoin tehtävien evaluointien toimittamiseen. Suomessa jälkimmäinen on *laiminlyöty.*

Muutamia termejä on käytetty huolimattomasti: lajityypillinen käyttäytyminen, jalostus, kesy.

Termit, jäsentely ja lajilista

Termit

Eläinten hyvinvointia käsittelevä laki on tavoitteiden takia hyvin tärkeä. Alue vaatii täsmällisiä termejä ja lakitekstissä tarvittavaa määrittelyä. Siihen tekstissä varmaan on pyritty.

Eläinten hyvinvointi on laaja ominaisuuskokonaisuus. Se pitää jakaa komponentteihin, joiden avulla voidaan asettaa kehittämisen tavoitteet ja toisaalta mittarit työn tulosten seuraamiseksi. Perustaso on tarpeiden tyydyttäminen. Suomessa on tullut tavaksi puhua lajityypillisestä käyttäytymisestä. Tämä käsite on siellä täällä tässä laissa, myös eläinjalostuksen 25§:ssä. Tekstissä on toisenlaistakin mielekkäämpää määrittelyä, esim 8§:ssä *eläimillä on mahdollisuus toteuttaa liikkumiseen, lepoon, kehon huoltoon, ravinnon etsintään tai muuhun vastaavaan toimintaan sekä sosiaalisiin suhteisiin liittyviä olennaisia käyttäytymistarpeitaan*. Tämä on lajityypillistä käyttäytymistä täsmällisempi tapa ilmaista käyttäytymistarpeet. Kotieläimet poikkeavat käyttäytymisessään kantalajiensa luonnonvaraisista muodoista huomattavasti. Kotieläimet ovat luonnonvaraisista eläimistä valinnalla saatuja sopeumia, jotka pystyvät elämään ja lisääntymään eristetyissä tiloissa ja joiden kanssa ihminen voi toimia ilman riskejä. Tästä on esityksen johdannossakin selkeästi kerrottu. Muutamia tapauksia: Koira on käyttäytymiseltään aivan erilainen kuin susi. Yhdenlainen ääriesimerkki on kotieläinnauta jonka luonnonvaraista muotoa ei enää ole vertailukohtana olemassa. Valinta on suosinut eläimiä, jotka ovat rauhallisia ja jotka samalla kuluttavat mahdollisimman vähän rehua saatua tuotetta kohden. Tässä mielessä voitaisiin puhua lajien kotieläinmuodoille tyypillisestä käyttäytymisestä.

Tekstissä on sanaa jalostus käytetty myös kattamaan tavallinen eläinten paritus- ja siitoskäyttö. Ehkä se tulee englanninkielisen *breeding*-sanan mukaan.

Tekstissä käytetään lajin kotieläinkannoista etuliitettä kesy. Tässä yhteydessä kesy-sana on harhaanjohtava, koska kesyttäminen voi merkitä myös yksilön elinaikana saatua käyttäytymisen muutosta. Kotieläimillä on sen sijaan aina kysymys muutoksista peräkkäisissä sukupolvissa. Kirahveja, susia ja karhuja on pystytty kesyttämään, mutta ne eivät ole kotieläimiä. Tärkeä mitta kotieläinmuodoillle on, onko luonnonvaraisilla eläinvanhempien jälkeläinen sellaisesta, joka on syntynyt lajin kotieläinmuotoisille vanhemmille. Esimerkiksi koira on varmasti kotieläin, koska ihmisen kasvattamasta pennusta kehittyvä susi on erilainen kuin koiravanhemmista kehittynyt. Tätä vasten kesy-sana on kotieläin-määritelmän korvikkeena aivan väärä. Tästä on kirjoittanut esimerkiksi Jared Diamond, yhdysvaltalainen evoluutiobiologi, fysiologi ja eliömaantieteilijä ja hyvä tieteen popularisoija.

Jäsentely

Lakitekstissä on jäsentelyä ja aiheiden ryhmittelyä otsikoiden alle.

Eläinjalostus on otsikon *Eläinten hoito* alla. Esitimme jo luonnosvaiheessa että genetiikkaan liittyvät osat kuten eläinjalostus ja luonnonvaraiset eläimet käsiteltäisiin yhteisen otsikon eläinkantojen hyvinvoinnin tila ja kehittäminen alla.

Isojen ja pienien aiheiden ryhmittely rinnakkain käsiteltäväksi aiheuttaa väkisin epätasapainoa. Hämmentävintä on broilerkasvattamo-osan sijoittaminen ja myös tämän osan yksityiskohtainen käsittely. Aihe on selvästi asiahierarkiassa väärässä paikassa ja resoluutioltaan liian yksityiskohtainen. Mitään muuta eläinlajia ei ole samalla tavalla käsitelty. Tässä saattaa olla syynä broilereiden EU-säädöstö. Ehkä silloin riittäisi viittaus siihen tai siltä pohjalta tehty yksityiskohtiin menevä asetus myöhemmin.

Lajilista

Lajilista on kattava. Sen tekemisessä on pientä huolimattomuutta. Lajit ovat lajeja ja ne kannattaa esittää erillään. Näin myös aasi ja hevonen, samoin sinikettu ja hopeakettu. Sinikettu on lähtöisin naalilajista ja hopeakettu kettulajista. Ne saattavat risteytyä niin kuin aasi ja hevonen, mutta risteytys ei saa vanhempaislajien erilaisen kromosomiluvun takia jälkeläisiä.

Eläinjalostukseen liittyvät osat

AIEMPI LAKI 8 § Eläinjalostus ja geenitekniikka

Eläinjalostuksessa on otettava huomioon eläinsuojelulliset näkökohdat sekä eläinten terveys.

Sellainen eläinjalostus tai jalostusmenetelmien käyttäminen, josta voi aiheutua eläimelle kärsimystä taikka merkittävää haittaa eläimen terveydelle tai hyvinvoinnille, on kielletty.

Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, on geenitekniikan käyttö eläinten tuotannon määrälliseksi tai laadulliseksi muuttamiseksi kielletty, jos se voi vaikuttaa haitallisesti eläinten terveyteen tai hyvinvointiin. Geenitekniikan käytöstä käytettäessä eläimiä tieteellisiin tai opetustarkoituksiin noudatetaan kuitenkin, mitä siitä erikseen säädetään. (28.6.2013/498)

Asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä eläinjalostukselle ja geenitekniikan käytölle asetettavista eläinsuojeluvaatimuksista. Asetuksella voidaan myös säätää, että maa- ja metsätalousministeriö voi antaa tarkempia määräyksiä eläinjalostukselle ja geenitekniikan käytölle asetettavista eläinsuojeluvaatimuksista.

LAKIESITYS 25 § Eläinjalostus

25 §
Eläinjalostus

Eläinjalostuksella tulee pyrkiä elinvoimaisten, toimintakykyisten ja terveiden eläinten tuottamiseen.

Eläintä ei saa käyttää jalostukseen, jos:

1) käytettävä jalostusyhdistelmä aiheuttaa todennäköisesti jälkeläiselle sellaisia sairauksia tai muita ominaisuuksia, joista aiheutuu merkittävää haittaa tämän hyvinvoinnille;
2) se ei perinnöllisen ominaisuuden tai sairauden vuoksi kykene lisääntymään luonnollisella tavalla; tai
3) lisääntymisestä aiheutuu todennäköisesti merkittävää haittaa sen hyvinvoinnille.

Sellaisia jalostusmenetelmiä, joista voi aiheutua merkittävää haittaa eläimen hyvinvoinnille, ei saa käyttää.

Eläinten omistajan tai pitäjän tulee estää pitämiensä nisäkkäiden hallitsematon lisääntyminen.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä siitä, millaisia eläimiä ei saa käyttää jalostukseen, kielletyistä jalostusmenetelmistä sekä toimenpiteistä nisäkkäiden hallitsemattoman lisääntymisen estämiseksi.

Kommentteja:

Ehdotettu lakiteksti on liian yleistävä. Suomessa tuotantoeläinten jalostusohjelmat ovat hyvin organisoituja ja tavoitteiltaan kestäviä. Jalostusjärjestöt ovat eläinjalostuslain piirissä ja vastaavien viranomaisten seurannassa. Jos jalostusohjelmissa on puutteita, vastuullisten viranomaisten on puututtava tilanteeseen. Kaikissa ominaisuuksissa on runsaasti potentiaalia muuttamiseen. Suomessa on lisäksi jalostusjärjestöissä ja tutkimuksessa kansainvälisesti huippuosaaminen.

Suomessa on ollut ETA-alueeseen ja EU:hun liittymisen jälkeen säädöstä eläinjalostuksesta. Sen sisältö on tarkoituksenmukainen valintatyöhön tarvittavan osaamisen ja resurssien, valinnan kestävien tavoitteiden jne. määrittelyssä. Kaikissa ominaisuuksissa on runsaasti vaihtelua ja muuttamispotentiaalia. Ominaisuuksien väliset riippuvuudet tunnetaan myös hyvin ja on yksinkertaista painottaa valintaa niin että estetään epäsuotuisa kehitys eläinten rakenteessa, tuotantosairauksien esiintymisessä tai lisääntymisen rytmissä. Suomessa on tällaisen työn onnistumisesta ovat esimerkkinä oman jalostustyön tuloksena kehittyneet lypsykarja ja sika. Tuotantoon ja eläinten kestävyyteen vaikuttavat ominaisuudet ovat järjestään monitekijäisiä ja perinnöllisen vaihtelun ohella niihin voidaan vaikuttaa ruokinnan ja tuotanto-olojen järjestämisellä. Jalostuksen kokonaisvaltainen onnistuminen edellyttää laajan tiedonkeruun järjestämistä. Naudalla ja sialla on koko ajan seurattu eläinkantojen kehittymistä ja tehty tarvittavia korjauksia valintaan. Tällä työllä on estetty kompromissit eläinten rakenteessa, stressin sietokyvyssä, lisääntymisrytmissä, vastustuskyvyssä jne. Turkiseläimet ovat nuoria kotieläinlajeja. Niiden jalostaminen on pitkälti tiloilla tehtyä. Kun vaihtelua on ollut runsaasti käytössä, on esim. sinikettujen koko saatu nopeasti nousemaan. Kun jalkarakenne ei ole ollut valinnan kohteena, niiden kehitys on jäänyt jälkeen. Entistä nopeammin kasvavilla broilereilla oli 1980-luvulle saakka vakavia jalkaheikkouksia. Kun myös jalkarakenteen parantaminen otettiin valinnan piiriin, saatiin tilanne hallintaan ja paremmaksi. Yhtäläisiä tuloksia on saatu sikojen jalkarakenteen parantamisessa. Samalla tavalla siniketuilta on kerättävä laajamittaisesti tietoja jalkalaadusta ja otettava jalkojen vahvistaminen valintaohjelman ytimeen. Rakenneominaisuuksien perinnöllinen vaihtelu on laajaa ja jo eläimestä itsestään saatavalla tiedolla päästään nopeasti tuloksiin. Valinnan tuloksellisuutta voidaan parantaa sukulaisista (tai mahdollisesti genomityypityksestä) saatavilla tiedoilla.

Eläimissä voi olla periytyviä vikoja. Ne ovat yleensä resessiivisesti periytyvien geenimuotojen aiheuttamia. Mutaatioita syntyy kotieläinpopulaatioissa samalla tavalla kuin luonnonpopulaatioissa. Valtaosa mutaatioista on haitallisia. Jos populaation on geneettisesti pieni (kapea vaihtelun pohja), resessiiviset mutaatiot pääsevät esille. Populaatio saadaan pidettyä geneettisesti suurena, kun jalostuksen huippu-uroksia on runsaasti eivätkä ne ole keskenään sukua. Haitallisia geenejä voidaan karsia epäsuorasti keräämällä tietoja eläinten sairauksista, poikkeamista normaalissa lisääntymisessä tai rakenteessa ja suosimalla jalostusvalinnassa eläimiä jotka ovat näiden ominaisuuksien vaihtelualueen suotuisassa päässä. Joskus viat johtuvat yksittäisestä geenistä. Tällöin voidaan tunnistaa molekyyligeneettisesti vian aiheuttava geenimuoto ja syrjäyttää vian kantajat siitoksesta, tai ainakin jalostuksesta. Suomessa on tästäkin rohkaisevia esimerkkejä naudasta ja siasta.

Harraste-eläinten asema lainsäädännössä on EU:ssa ja Suomessa edelleen heikko. On hyvin epätarkoituksenmukaista rinnastaa hyvinvointiin liittyvää eläinjalostustoimintaa koirilla ja tuotanto-

eläimillä. Tuotanto-eläimillä (sis. hevosen) on olemassa jalostusta koskeva säädöstö, jota EU:n ja Suomen tasolla parhaillaan uudistetaan. Tuotantoeläinten kohdalla hyvinvoinnin laissa riittänee viittaus eläinjalostuslakiin.

Harraste-eläinten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisimpia ovat koirat. Suomessa on noin 700 000 koiraa. Maitoa tuottavia lehmiä on 260 000, emakoita on 95 000. Sinikettuja on kaksi kertaa niin paljon kuin koiria, broilereita kymmenkertainen määrä. Koirille (ja muille harraste-eläimille) on tehtävä hyvinvoinnin osalta oma teksti niiden geneettisistä vioista ja vikojen poistamisesta ja jalostusvalinnasta. Koiria koskeva teksti sisältäisi tiedonkeruun järjestämisen sekä sukupuusta, suorituskyvystä, vioista, taudeista, lääkinnöistä (ja niiden kustannuksista), jne. Koirien hyvinvoinnista voisi laatia komponenttiominaisuuksille ja niiden yhteenvedolle pisteytyksen. Sillä saataisiin kynnysarvot pitoon soveltuvalle koirarodulle, siitokseen kelpaavalle urokselle ja naaraalle ja rodun kehittämiseen soveltuville huippueläimille. Suomessa pitäisi kansallisesti ja EU-tasolla toimia ripeästi ja ponnekkaasti koirien pidosta ja koirien geneettisen tilan parantamisesta.

Harraste-eläimiä (koiria) koskeva lakiteksti voisi olla esimerkiksi seuraavan kaltainen:

Harraste-eläinten geneettisessä parannusohjelmassa tulee pyrkiä elinvoimaisten, toimintakykyisten ja terveiden eläinten tuottamiseen.

Siitokseen ja jalostukseen tarjotuista eläimistä on oltava tiedot vanhemmista ja sukupuusta ja hyvinvointiin vaikuttavista ominaisuuksista (rakenne, sairaudet, lääkinnälliset hoidot, lisääntyminen) ja genotyyppitieto oman rotunsa tyypillisistä yksinkertaisesti periytyvistä sairauksista ja vioista.

Eläintä ei saa käyttää siitokseen, jos

1) sillä on perinnöllisesti sellaisia sairauksia tai muita ominaisuuksia, jotka heikentävät eläimen fyysistä tai psyykkistä toimintakykyä tai eläimen mahdollisuuksia toteuttaa käyttäytymisen perustarpeita ja sen takia aiheuttavat merkittävää haittaa eläimen hyvinvoinnille;
2) eläin ei rakenteellisen vian tai sairauden vuoksi kykene lisääntymään luonnollisella tavalla tai
3) pariutumisesta ja jälkeläisen kantamisesta aiheutuu todennäköisesti merkittävää haittaa eläimen hyvinvoinnille.

Sellaisten lisääntymismenetelmien käyttäminen, joista voi aiheutua merkittävää haittaa eläimen hyvinvoinnille, on kiellettyä.

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä siitä, millaisia eläimiä ei saa käyttää siitokseen, jalostukseen, kielletyistä lisääntymismenetelmistä sekä siitä, millaisiin toimenpiteisiin eläinten omistajan tai pitäjän on ryhdyttävä pitämiensä eläinten hallitsemattoman lisääntymisen estämiseksi.

Momentti *Eläinten omistajan tai pitäjän tulee estää pitämiensä nisäkkäiden hallitsematon lisääntyminen* ei kuulu eläinten hyvinvointiin muuta kuin emän rasittamisen kannalta. Pentutehtailu on ongelma mutta se pitää käsitellä muissa säädöksissä tai päätöksissä.

Luonnonvaraiset eläimet ovat geneettisesti oma alueensa. Niiden käytön salliminen ja rajoittaminen voidaan rinnastaa kotieläinten geneettiseen säilyttämiseen ja parantamiseen. Kolmen osan: kotieläinten tuotantoeläimet ja harraste-eläimet, luonnonvaraiset eläimet, kokonaisuus olisi erotettavissa omaksi lain luvuksi. Sen sijaan että eläinjalostus on nyt rinnastettu eläinten hoitoon. Yhteiseksi otsikoksi voisi sopia *Eläinkannat ja niiden kehittäminen*.